

CIVIL SZERVEZŐDÉSEK – ÁLLAMI POLITIKÁK

Egymásmellettiségek, kapcsolatok, lehetséges torzulások

VARGA Csaba
professor emeritus (PPKE JÁK)

Egy államban a népesség – lakosság, nép, nemzet, civil társadalom, ezek részeként ilyen vagy olyan kisebbségek – mindig adott. Ehhez képest politikai pártképvisellete mindig véletlenszerű – még akkor is, ha ez nem másból táplálkozik, mint népességének jelenéből, múltjából és jövőt illető aspirációiból, miközben összetételét s változatosságát is ezek szerkezete adja, napi történések, feszülések és megoldódások erőterében sok szálból alakultak.

Egy közel fél évszázados katonai megszállás nyomán az országra telepedett diktatúra bukása után a meghatározó politikai irányok térségünkben úgyszólván logikai rendben adódtak egymásra. Legfőbb vonásai szerint így alakult egyfelől a *radikális szakítás*, másfelől a *lehetséges megőrzés* szándéka. Az addigi nagyhatalmi alattvaló szerepének megszűntével a korábbi rezsimmel történő radikális szakítás iránya rögvest tovább bontódott aszerint, hogy a haza újjáépítésében súlypontként vagy iránytűként mi szolgáljon inkább: az ország többé-kevésbé megcsúfolt és megszakított, de tovább élni és éltetni kívánt *saját belső* hagyománya és nemzeti önérdeke, avagy az egykori megszállónk egykori hivatalos ellenségében megtestesült (de azóta, mint túl későn kezdtük el felismerni, jellemében megváltozott) *külső idegen* erőteréhez, értékvilághoz és állítólagos érdekközösséghez történő feltétlen kapcsolódás. Ezek a lehetőségek nyilván sem akkor, sem azóta távolról sem tisztán jelentkeztek – önmagukban egyébként is merő logikai potencialitást képeznek, ráadásul a Nyugathoz tartozás ténye és a nemzet ellenségeitől sokszor kétségbe vont tudata évszázadok óta a hazai törekvések minimumát jelentette –, hiszen a politika nemcsak a lehetségesnek a művészete, de a (lehetőleg bölcs) kompromisszumok kötésének szüksége is. Ami jelenti, hogy bármely irány ritkán jelentkezik tiszta vagy kizárólagos formában, s leggyakrabban ezek az irányok kisebb vagy nagyobb mértékben s ilyen vagy olyan módon át is nőnek egymásba.

Nos, normális fejlődés esetén megszakítatlanul működik egy *civil társadalom*, fokozatosan teret adva (nekilendüléseket gerjesztve, egyszersmind a társadalmi kíváncsiság és támogatottság függvényében irányokat kijelölve és impulzusokat adva)

olyan *pártpolitikai formálódások* számára, amelyek megkísérlik a civiltársadalmi *desideratumok* állami cselekvésként (is) megvalósítását – választási siker szerint parlamenti vagy kormányzati, többségi vagy kisebbségi fórumról, továbbformálva saját belátásaiktól.

A lényegi összefüggés azonban mindvégig az az üzenet, ami az *ubi societas, ibi ius* ősi empirikus bölcsessége mélyéről táródik fel: az első és végső realitás, a közeg, amit szolgálni kell, maga a *társadalom* és benne az *imago Dei* méltóságával felruházott ember; és ehhez mérten az állam (jogával együtt) nem több, mint történelmileg alakult – és mai tapasztalataink szerint növekvően formalizálódó és intézményesített – eszköz.

A Magyarországra idegen erővel kényszerített diktatúra összeomlása azonban – ami inkább további erőforrások elenyésztével bekövetkezett összeomlás volt, semmint buktató tényezőknek, vagyis valakik érdemének betudható bukás – elkerülhetetlenül a normalitást megtestesítő fenti mintától eltérő utat diktált. Merthogy *már* alakulóban lévő pártszerű képződmények tevékenysége siettette, terelte mederbe, mindenkori szakaszában és állapotában pedig ki is fejezte a diktatúra összeomlását – még jóval azelőtt, hogy látható nagyságban, kiterjedtségben s erőtartálékokkal a birtokában maga a civil társadalom saját egészében feléledhetett vagy újraéledhetett volna.

A következmények – amiket persze az értelmiség árulása¹ történelmi sorsfordulókban úgyszólván mindig újrajelentkezése jócskán tetézt, amivel jogosan kivívta ezúttal is a maradék társadalom bizalmatlanságát – a mai napig adottak: *civil társadalom* voltaképpen *nem* fejlődött ki;² s ami helyette létrejött, az – *nolens, volens* – a már létrejött politikai pártoktól lefedett Magyarország, vagyis egy pártpolitikailag *kettéhasadt* társadalom pártpolitikai háttereként, sőt leginkább e létrejött pártoktól aktiváltan jött létre. Hiszen mind a lehetséges, mind a követendő irányokat e *politikai pártok*, mögöttük pedig az ezek szolgálatában álló *sajtó* és a többnyire szintén szolgáló szerepben játszó akadémiai s egyetemi értelmiségi *háttér* már eleve kijelölték. Ezzel a civil szerveződések érték-vállalásban csakúgy, mint napi politikai (a nemzet sorsára nézve napjainkban nem véletlenül apokaliptikus horderejűnek látott) csatározások visszhangjaként egyaránt valamiféle *viszonyulásra* (hacsak olykor nem egyenesen *igazodásra*) kényszerítődtek.

¹ Utalással Julien BENDA: *Az írástudók árulása*. Babits Mihály tanulmányával. [Politikai remekírók tára] Budapest, Anonymus, 1945. 370. – eredetileg: *La Trahison des Clercs*. Paris, Grasset, 1927. 306. – nagyhatású tanulmányára, melyben a kor magyar költője is hasonló keserrel szól: „az Ész levetette bírói palástját, a harc megvakul, nemsokára nincs bíró, csak harcos: az írástudó éppoly harcos lévén, mint a többiek.” <http://mek.oszk.hu/05000/05048/html/gmbabitsarulas0002.html>, 6. pont.

² Nem véletlen a magyar 1956 angol politikai elemzőjének, aki legfontosabb momentumnak éppen civiltársadalmi önszerveződését értékelte benne – Bill LOMAX: *Hungary 1956*. [Motive] London–New York, Allison & Busby–St. Martin’s Press, 1976. 222. (magyarul: *Magyarország, 1956*. Budapest, Aura, 1989. 288.) és főként Bill LOMAX – KEMÉNY István (szerk.): *Magyar munkástanácsok 1956-ban. Dokumentumok. Adalékok a legújabb magyar történelemhez*. Párizs, Magyar Füzetek, 1986. 332. –, egy immár keserűre váltott kései tanulmányában — Bill LOMAX: The Strange Death of »Civil Society« in Post-communist Hungary. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 13., no. 1. (1997) 41–63. – éppen ennek, a civil társadalomnak úgymond halálát, pontosabban meghaltságát, még pontosabban meg sem születtségét írta le.

Tekintve jelenünk jövőt fenyegető veszélyeit, természetsszerűleg – s ez hangsúlyosan állítandó – az sem lebecsülendő nemzeti teljesítmény, ami egyáltalán létrejött. Mégis, még nem civil társadalom ez a szó klasszikus értelmében. Hanem adott előzmények szükségképpen terméke, ami mindazonáltal sokáig távol állt, s bizonytalannal még ma is távol áll az optimalitástól.

Magától értetődő következmény ezért, hogy még legtágabban felfogott *nemzeti ügyeink* (magyarként fennmaradásunk esélyeitől oktatási prioritásainkig, egészségügyi berendezkedésünkig, akár tudományos és művészi teljesítményeink nemzetközi elismertetéséig vagy éppen turizmus-szervezésünkig, vagyis *szakügyeinkben*) sem tudnak/tudtak másként végiggondoltni s megfogalmazódni, mint ilyen eleve polarizált hasadtságban, ahol egyikünk állítását rögvest másikunk tagadása kísérheti; sőt, mi több, számos területen gyakran még konszenzus csírája sem igen tud kibontakozni, mert már eleve nem egy civiltársadalom együttműködésének a logikája uralkodik itt, hanem a pártok közti versengése. Pedig *vannak* alapvető nemzeti érdekek, nemzeti ügyek, s ezek közt szakmaiként tárgyalandó, mégis állami ügyek, amik megvitatásában egész társadalmunk közvetlenül érdekelt; s persze hosszú sorban vannak olyan tényleg rész- és szak-ügyek is, amik megfontolását természetsszerűleg bárki gazdagíthatja, de mint kormányzati politikák civiltársadalmi alapjai, közvetlen szakszerűséggel leginkább az érintett hivatások által fogalmazhatók meg. Hiszen az maga az egyik legfőbb nemzeti ügy, hogy ha alternatívákban versengő változatokban is, az egyes hivatások végre megfogalmazzák *saját* területük optimálisnak tetsző jövőképeit.

Úgy vélem, a *mégis* megvalósulásban, egy civil társadalom megteremtésében a legnagyobb hatású lépést nem is oly régen a polgári körök mozgalmá tette.³ Remélném kellő továbbfejlődését, amelynek esetén jó esélye lehetne arra, hogy bárhol helyi és szakmai megvalósulásokban, valódi civiltársadalmi alapozással, társadalom-integráló szerepet töltsön be. Bármiféle önszerveződés részes lehet, hiszen bárki részt vehet ebben, fokozva s szélesbítve hatását. A másik oldalról persze a *párt-politicum*, s általa a kormányzati cselekvés is tehet azért, hogy teljességében kivirágozzék hazánkban egy igazi civiltársadalom. Eddig *mainstream*ként elismertetett államellenességre hangsúlyunkban – amit legelősebben új államiségünk kivételezett s elkényeztetett, így szolgálójából önkényurává emelkedett gyermeke, az első évtized *Alkotmánybírósága* keltett, mikor jogaiban s védendőségében az egyént abszolútizálta egy lehetőségében állítólag (merthogy szerintük) görcsösen korlátozandó és gyanakvással ellenőrizendő állammal szemben⁴ – le szoktuk sajnálni a mindenkori kormányzatok szakértelmét, noha ők a legbőkezűbb tudás-megrendelők.

³ Előképeiben emlékszem a repeső örömrre, amikor még kormányzati szolgálatom idején – az Antall-féle Miniszterelnöki Tanácsadó Testület tagjaként – egy történetesen hódmezővásárhelyi látogatásomkor elfogott, amikor beszélgetések során érzektem: nem a fővárosi vagy kormányzati csetepatékhoz való viszonyban, hanem tehetős helyi közösségként látják és határozzák meg magukat, egy számukra is kinyílt és járhatóvá lett európai közösség szerves részeként, egyik alkotójaként.

⁴ Vö. VARGA Csaba: *Jogállami átmenetünk. Paradoxonok, dilemmák, feloldatlan kérdések*. [A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei 5.] Budapest, [AKAPrint], 1998. 234. & <http://mek.oszk.hu/14700/14759/>; VARGA Csaba: *Jogállami? átmenetünk?* [PoLiSz sorozat könyv-

Nos, ott bátorítatik leginkább a civiltársadalmi önszerveződés, ahol ezt is magában foglalóan a *köz* rendelkezésére bocsáttatik az egész *nemzeti tudástár*. Vagyis ott, ahol erre rendelt könyvtári/könyvkiadói háttérrel rendelkezésre bocsátják a bármiféle nemzeti (akár szakmai) ügyhöz megrendelt vagy termelődött szakanyagokat.⁵ Mert habár felelősségben, kompetenciában, eljárásban a társadalmi önszerveződés sejtjei s az állami moloch intézményrendszere elkülönül egymástól, ezeket mégis egységbe, végső funkcionális közösségbe vonja, hogy folyvást információ- és impulzus-cserét valósítanak meg egymással, bátorítva vagy gyengítve egy-egy lehetséges felvetést. Aminek része, persze, az is, hogy az állam a saját eszközeivel támogatja a sokoldalú és sokirányú társadalmi önfejlődést, így kitüntetetten a civiltársadalmi önszerveződést.

veí 6.] Pomáz, Kráter, 2007. 241. & <http://mek.oszk.hu/14800/14850>; és VARGA Csaba: *Válaszúton – húsz év múltán. Viták jogunk alapjairól és céljairól*. [PoLiSz sorozat könyvei 7.] Pomáz, Kráter, 2011. 256. & <http://mek.oszk.hu/15100/15175>; szerkesztett kötetekként pedig VARGA Csaba (szerk.): *Igazságtétel jogállamban*. Német és cseh dokumentumok. [A Windsor Klub könyvei I.] Budapest, [OSiris], 1995. [újryanomva: Budapest, Szent István Társulat, 2006.] 241. & <http://mek.oszk.hu/14300/14307/14307.pdf>; és VARGA Csaba (szerk.): *Kiáltás gyakorlatiasságért a jogállami átmenetben*. [A Windsor Klub könyvei II.] Budapest, [AKAPrint], 1998. 122.

- ⁵ Magyarországon – egyetlen példát véve alapul – a berendezkedő kommunista hatalom költségkímélést, ellenőrzést s közfelhasználhatóságot egyszerre célozva minden államilag finanszírozott fordítást egyetlen ágencián – ld. https://hu.wikipedia.org/wiki/Országos_Fordító_és_Fordításhitelesítő_Iroda – keresztül intéztetett, támpéldányt pedig egy-egy kijelölt szakkönyvtárban biztosított, a jog- és államtudományok esetében például az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében, ahol a közelmúlt felelőtlen felszámolásáig jelen voltak a tanácsrendszer kialakítására született szovjet tanulmányok csakúgy, mint a rettegett ÁVH – ld. https://hu.wikipedia.org/wiki/Államvédelmi_Hatóság – által a kényszervallatás módozataiba bevezető, algériai terrorjukban szerzett gyakorlatiasságról árulkodó tapasztalatokat összegző francia tanulmányok. Washingtonban a *Library of Congress Congressional Research Service* immár évszázados dolga, hogy törvényhozási kérdésekben teljes körű tárgytörténettel és dokumentációval szolgáljon. Franciaországban pedig egy miniszterelnöki felügyeletű kiadói vállalkozás – *La documentation française* – feladata, hogy közérdekklődésre számot tartó minden kormányzati s állami adminisztrációs területről összefoglalásokat és elemzéseket közreadjon – nemzeti könyvtárunkban 13 ezer könyvkiadvánnyal reprezentáltan, náluk pedig ez idő szerint 21 ezer kiadvány (beszámolók, könyvek, térképek, statisztikák és egyebek, sőt az egyes témaköröket lefedően 18 folyóirat) bármelyiküként szabadon megvásárolhatóan. Lényegileg ugyanennek a kérdésnek egy további vetülete az a kérdéskör, amit miniszterelnökünknek magam immár ismételtelen 1992 táján vettem fel, hogy az egymást váltó kormányzataink s pártmögöttesük iratanyaga nálunk is egy-egy politikai tömb egyszersmind kutatóközpontként működő gyűjteményében helyeztessék el. A mintaszerű *német alapítványi* megoldás magyarországi fiókkintézményeikkel való együttműködésből már ismert volt nálunk is – ld. https://de.wikipedia.org/wiki/Parteinahne_Stiftung, mely pártarchívum is („Jede politische Stiftung unterhält das Archiv der ihr nahestehenden Partei.”) –; magam pedig az amerikai ún. *elnöki könyvtárakat* ajánlottam figyelemre – ld. https://en.wikipedia.org/wiki/Presidential_library, melyek eddigi, elnökönként külön 13 gyűjteményében mintegy 400 millió lapnyi szöveg, 10 millió fotó és 100.000 órányi audio- s videofelvétel tanulmányozható –, hatalmas dokumentációt hozva haza ezek szervezetéről washingtoni központi főnökségük vezetőjétől. Azonban nálunk, sajnos, ebben sem – azóta sem – történt előrelépés. Megjegyzem, hogy elvileg egyébként a politikai háttériratok sorsának kérdése utoljára legélesebben azon botránykor vetődött fel, amikor unokája eladásra kínálta fel a miniszterelnök Winston Churchill irathagyatékát; vö. Rodney BRAZIER: Who Owns State Papers? *The Cambridge Law Journal*, vol. 55., no. 1. (March 1996) 65–99.

Saját vízióban e civiltársadalmi képtől⁶ teljességgel elütő a külföldről ösztönzött, netalán finanszírozott úgynevezett NGO-k (*non-governmental organization*) kérdése. Ha ezek jogi szabályozása esetleg ugyanaz, mint az előbbieké, úgy ez vagy tévesnek bizonyuló fogalmi általánosítás, vagy jogi kritérium szerinti fogalmi megkülönböztethetlenség esete. Merthogy – mai jellegzetes előfordulásokban – ezek elsődlegesen nem belülről, valamiféle szunnyadó civil elköteleződés mozgósítására irányuló kezdeményezések, hanem külföldről történő behatolás, idegen érdekű befolyásolás eszközei. Leggyakoribb céljuk a belülről fakadó erők bomlasztása, mesterséges átrendeztetése, s ezzel mesterséges hatásmechanizmus bevitelére a folyamatokba,⁷ végeredményben pedig az, amit az amerikai intervencionizmus szótárai destabilizálás gyanánt írnak le;⁸ így már csirájukban is nemzetbiztonsági figyelmet, szükség esetén bánásmódot igényelnek.⁹ Már csak azért is, mert a figyelmen kívül hagyhatatlan vezető – és birodalmi értelemben tisztán önérdekű –, történetesen amerikai kormányzati szerepjátszással történő fogódzason túl itt alapvetően (a célországok részéről) a jogilag szervezett állami hatalomgyakorlás és (a behatolók részéről) a felelőtlen (mert pusztán önmaga korlátozatlan befektetéseinek megtérüléséért felelős és kizárólag ebben kalkuláló) pénz hatalom ütközése – mára már nyílt színi küzdelme – zajlik. S ez, természetesen, kellő jogi védelmi eszközök kellő határozottságú gyakorlása híján hosszabb távon eleve a vesztes pozíciójára predesztinálhatja az előbbit; ami természetesen az állam számára a szabad manipulálhatóság pillanatától kezdve már-már egyenesen joga fennállását, klasszikusan kifejtett értékeinek további őrzését is gyakorlatilag értelmetlenné, mert úgyszólván okafogyottá teszi.

Tudvalévő, hogy magában az NGO-működésben – ismét csak (habár ma egyre kizárólagosabban megfigyelhető) jellegzetes előfordulásokra utalva – nyilván mindig adódik valami kétség kívül tetszetős *agenda*, ami ezen nem-kormányzati szerveződések részéről egy-egy konkrét kezdeményezés vagy intézményépítés címere vagy zászlaja; ezek szabad változatai (vagy még inkább a címzetti kör számára rokonszenvesként kiválasztott jelszavak fokozatonként aktiválható háttérben megbúvó bomlasztás¹⁰) mö-

⁶ Változataira ld. pl. C. M. HANN – Elizabeth DUNN (szerk.): *Civil Society. Challenging Western Models*. London–New York, European Association of Social Anthropologists – Routledge, 1996. vi+248.

⁷ Pl. egyenesen provokátorokról/provokációról (*provocators*) ír Kelly M. GREENHILL: *Strategic Engineered Migration as a Weapon of War*. *Civil Wars*, vol. 10., no. 1. (March 2008) 6–21.

⁸ Pl. '*destabilization*' in <https://www.globalresearch.ca/wanted-ngo-whistleblowers/5455718>.

⁹ Sokoldalú körképet ad, beleértve kritikát és legitimációs kétségeket is: https://en.wikipedia.org/wiki/Non-governmental_organization. A terminust ez eleve intervenciószerűként határozza meg: más emberek/népek életére kíván hatni – aktivizmus vagy szolgáltatások révén (*the lives of other people [...] through activism and services*).

¹⁰ Amerikai elemzők is – pl. Julie HEMMENT: *Nashi, Youth Voluntarism, and Potemkin NGOs: Making Sense of Civil Society in Post-Soviet Russia*. *Slavic Review*, vol. 71., no. 2. (June 2012) 234–260. – ál-NGO-k sorának felbukkasáról, telepítéséről írnak. Mások – mint Gerald SUSSMAN: *The Myths of »Democracy Assistance«: US Political Intervention in Post-Soviet Eastern Europe*. *Monthly Review*, vol. 58., no. 7. (December 2006). & <https://monthlyreview.org/2006/12/01/the-myths-of-democracy-assistance-u-s-political-intervention-in-post-soviet-eastern-europe/> ebben az eseteket összefoglalóan áttekintő tanulmányban – egy „neokoloniális hegemonia” (*neocolonial hegemony*) eszközeként írnak a *National Endowment for Democracy* amerikai birodalmáról. Ezt ti. kifejezetten külföldi ak-

gött azonban logikai sorban az alábbi lépések állanak, amik fokról fokra, a mindenkor elért állapotnak megfelelően, kellő begyakoroltatás után a mögöttes célt is feltárják: először a befolyásgyakorlás megkísérlése, majd sikeres tesztelésének mámore, végül a voltaképpeni mögöttes érdek realizálása¹¹ – ami aligha szokott lenni más, mint e külső erőből eredő hatalmi benyomulás.¹²

Már pedig ha így van ez, úgy még a kormányzat látszólagos jóindulatú – bár egyre kevésbé érthető – semlegessége mellett sem lehetünk büszkék arra, ha valahol ezt le is írják, miszerint régiókban – s így nálunk is – „a kommunizmus utáni átalakulás története nagyrészt Soros alapítványainak a története.”¹³

Amennyiben tehát az előbbiekben jellemzett civiltársadalmi szerveződés és a szintén itt jellemzett működtetésű NGO-típus – és nemcsak a mindenkori kormányzatok,

ciókra, a Kongresszus által finanszírozott *soft power organization* gyanánt, a szovjet világbirodalom bomlási tüneteinek láthatóvá váltakor, 1983-ban hozták létre; vö. https://en.wikipedia.org/wiki/National_Endowment_for_Democracy. Még árulkodóbb, hogy a *National Endowment for Democracy* intézményén túl a *United States Agency for International Development* kifejezetten kormányzati szervezetét – vö. <https://www.usaid.gov/> – is bevonja e körbe James CORBETT: *How the US Uses NGOs to Destabilize Foreign Governments*. (August 8, 2015.) http://theinternationalforecaster.com/topic/international_forecaster_weekly/How_the_US_Uses_NGOs_to_Destabilize_Foreign_Governments, állítva, hogy „megtervezésük olyan, mint a trójai lovaké: ajándékhozóként jelennek meg, de titkos csapóajtajukon keresztül rejtett erőket csempésznek az országba, ahol is fedett tevékenységükkel aláássák a kérdéses kormányzatokat.” (“These organizations are Trojan horses: designed to appear as gifts, but containing secret trap doors through which hidden forces can enter the country and covertly undermine the governments in question. [...] [S]uch organizations are prime candidates for smuggling covert operatives into foreign countries.”) William BLUM: *Rogue State. A Guide to the World's Only Superpower*. Monroe, Me., Common Courage Press, 2000. 380. jegyzi meg (180.) erről, hogy „annak jórészt, amit ma tesz, negyed évszázada titokban még a CIA tette” (“A lot of what we do today was done covertly 25 years ago by the CIA.”). Ráadásul – folytatja – e nyílt beavatkozás, bár velejéig *soft imperialism*, minden előzményénél még sikeresebb is, merthogy immár álcázza magát, mint jótéteményt (*benevolent image*).

¹¹ Sait YILMAZ: *Democracy Promotion« as U.S. Civil Intervention Method*. <https://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11547/495/sait18.pdf?sequence=1> szerint a „demokrácia elősegítése” (*democracy promotion*) programjai sohasem magukban állanak: csak kiegészítői az úgynevezett fejlesztés (*development*) és dialógus (*dialog*) szintén túlnyomórészt ugyancsak amerikai programjainak, amik mögé erőteljes titkosszolgálati/katonai háttérrel állítanak.

¹² A ‘kisajátítást’ ezért kíséri ‘ellenállás’ (*appropriation and resistance*); ld. Boris PETRIC (szerk.): *Democracy at Large. NGOs, Political Foundations, Think Tanks and International Organizations*. [Sciences Po Series in International Relations and Political Economy] New York, Palgrave Macmillen, 2012. xiii+280. Thomas CAROTHERS: The Backlash against Democracy Promotion. *Foreign Affairs*, vol. 85., no. 2. (2006) 66–68. pedig – bár írása az önmagát leleplező és ezzel a világ számára beavatkozásgyanúsként ellenszenvessé lett amerikai pozíció újraépítésére törekszik – maga vallja be, hogy gyakorlatában eddig a ‘demokrácia-elősegítés’ (*democracy promotion*) mindig ‘amerikai katonai intervenció’ (*US military intervention*) fenyegetésétől kísért ‘rezsímváltás’ (*regime change*) kiprovokálásával társult (64.).

¹³ “[T]he history of postcommunist transformation is therefore, to a great extent, the history of the Soros foundations.” – írja a névadó hetvenedik születésnapjára kiadott emlékkötet: Lord [Ralf] DAHRENDORF et al. (szerk.): *The Paradoxes of Unintended Consequences*. Budapest–New York, Central European University Press, 2000. xv+417., idézet 233., s idézőjel nélkül szó szerint ismétli meg ezt Anders Åslung: *Building Capitalism. The Transformation of the Older Soviet Bloc*. Cambridge–New York, Cambridge University Press, 2002. xvii+508., idézet 438.

de a lakosság, sőt a benne munkálók széles köre számára is érzékelhetően alapvetően eltérő minőségeik ellenére – azonos jogi kategóriába kerülnek, úgy ez nemigen lehet más, mint vagy annak eredménye, hogy a törvényi megfogalmazás idején az utóbbiak még nem léteztek (legalább is ma már külföldi ügynökségektől rendszerré szervezett funkcionalitású tömegükben még nem jelentek meg), vagy pedig egyszerűen nagyhatalmi politikai zsarolás terméke – arra a jelen funkcióbetöltésükben semmitmondó szerkezeti jegyre hivatkozással, amit a régi időkből származottan primitív angol–amerikai elnevezésük is jelöl, ti. hogy nem részei valamiféle kormányzati hivatalosságnak. Ez pedig a strukturális egybemosást példázva aligha más, mintha a jogalkotó egy mindenkori üvöltő-kórustól való félelmében életkor és nem szerint megkülönböztethetetlenül csakis emberről szólhatna.

*

Következtetésem itt és most csak egy lehet: amint a történelem tanulságaiból is következik, végső soron minden nemzet annyira boldog, amennyire önnön értékeiben érdekeiben egy tud lenni állama törekvéseivel. Pontosabban, amennyire saját spontaneitása, önszerveződése, egyre mérhetetlenebb és nyomasztóbb szabadidő-tömege (hiszen gondoljuk csak meg: az ezt kiszolgáló ún. harmadik szektor a foglalkoztatás s a közpénzek felhasználásának egyre nagyobb ága, s a társadalmi dezintegráció, deviancia, sőt egyenesen a kriminalitásnak is egyre növekvő hatótényezője) a fentiekkel harmonizáló örömteli cselekvésben, tettekben, a jóra ösztönződés nem szűnő buzgásában tud megvalósulni. Saját értelmezésemben volt már ilyen kor Magyarországon, az utolsó békekor.

Ám remélem, hogy népünk, mindannyiunk körében s további fáradozásában is¹⁴ egy új békekort fogunk majd megélni, melynek egyik pólusán, a mi oldalunkon, civiltársadalmi mivoltunkkal fogunk és tudunk majd utódainkra maradandó nyomot hagyni.

¹⁴ Első változatában, eredetileg a jelen írás felkért előadásként hangzott el az I. Közép-Európai Civil Konferencia (Kecskemét, 2017. október 12–14.) szakmai napján.

